

Den demokratiske republikken Kongo

1. Innledning

Norge har tatt i mot overføringsflyktninger fra Den demokratiske republikken Kongo (DRC) siden 1998. De største uttakene av kongolesiske flyktninger var via Tanzania i 2002-2003, da i overkant av 200 personer kom til Norge.

I 2004 har det fram til august blitt tatt ut 18 overføringsflyktninger fra DRC, de fleste via Kamerun. Nedgangen i antall kongolesiske overføringsflyktninger til Norge, skyldes blant annet at UNHCR i 2003 så med optimisme på repatriering til DRC. Det ble lagt planer for tilbakevending for opp mot 300.000 kongolesiske flyktninger fra en rekke land.¹ Antallet hjemvendte har imidlertid ikke nådd et slikt volum. Sikkerhetssituasjonen i nordøstlige deler av landet er fremdeles anstrengt, og det er fortsatt folk som flykter fra området.² Så sent som i juli 2004 ble det rapportert om kamper og drap på sivile.³

UNHCR mener at selv om tilbakevending er den beste løsningen for mange kongolesiske flyktninger, er det også en betydelig del som fortsatt trenger beskyttelse. UNHCR vil blant annet gjenbosette noen av de 11-12.000 kongolesiske flyktningene i Uganda.⁴ De ønsker også å gjenbosette kongolesere i Zambia. Kongolesiske flyktninger er foreslått

¹ "Lubbers discusses Congolese returns with President Kabila", UNHCR News Stories, 21.08.03.

² "Burundi: movement of Congolese in both directions", UNHCR Briefing Notes, 06.07.04.

³ "DRC: UN mission condemns renewed fighting in Ituri", Irinnews 16.07.04.

⁴ "UNHCR Projected Global Resettlement Needs 2005", Geneva, June 2004.

som en av fire hovedgrupper som Norge tilbyr seg å ta i mot i 2005, forutsatt at forholdene i DRC tilsier gjenbosetting og UNHCR ber om det.

2. Historisk og politisk utvikling

Fra Zaire til DRC

Den demokratiske republikken Kongo er et av Afrikas største land, og befolkningen på over 53 millioner er fordelt på mer enn 200 ulike etniske grupper. Landet har siden det fikk selvstendighet i 1960, vært preget av konflikter, økonomisk vanstyre og brudd på menneskerettighetene.

I mer enn tretti år (1965-1997) ble landet styrt av diktatoren Moubutu Sese Seko, en av verdens mest korrupte statsledere. Landets rike mineralforekomster kom ikke innbyggerne til gode, men ble delt mellom Mobutos familie, hans nasjonale støttespillere og utenlandske selskaper. Levestandarden for folk flest på 1990-tallet var lavere enn da landet var belgisk koloni.

Opprøret som førte til Mobutus fall startet i 1996 i Kivu-regionen, under ledelse av Laurent Kabila og hans gruppering AFDL⁵, med støtte fra rwandiske og ugandiske styrker. Kabila overtok presidentembetet i mai 1997, og det daværende Zaire ble omdøpt til Den demokratiske republikken Kongo (DRC).

Bakgrunnen for opprøret som førte til Mobutus fall og konflikten som senere har herjet landet er svært sammensatt, men hovedårsaken er å finne i folkemordet i Rwanda i 1994. Ca. 1.2 millioner mennesker, hovedsakelig hutuer, flyktet over den kongolesiske grensen. Mange av dem hadde vært delaktige i massedrapene i Rwanda. I flyktingleirene som ble etablert ved byene Goma og Bukavu fortsatte hutumilitsen Interahamwe sin virksomhet. De benyttet leirene som militære baser for å gjennomføre aksjoner inne på rwandisk territorium. Mobutu hadde et nært forhold til den tidligere hutudominerte regjeringen i Rwanda og støttet derfor de ulike militære hutugrupperingene. Samtidig var disse gruppene nyttige brikker i konfliktene som i en årrekke hadde pågått i Kivu-regionen mellom ulike etniske grupper.

Regional krig

Kabilas maktovertagelse i 1997 førte ikke til stabilisering verken i DRC eller i regionen for øvrig. Kabila-regimet utviklet seg i autoritær retning, den politiske opposisjonen ble kneblet og den økonomiske situasjonen ble stadig forverret. I Rwanda og Uganda så man på utviklingen med økende misnøye. I august 1998 startet et nytt opprør i den østlige delen av DRC som resulterte i en ny og blodig borgerkrig. Denne gangen var opprøret rettet mot Kabilas regime, støttet av hans tidligere alliansepartnere Rwanda og Uganda. Opprøret, som involverte militære avdelinger fra minst seks land, resulterte i massedrap på etniske grupper, tilfeldige arrestasjoner, massevoldtekter og andre alvorlige brudd på menneskerettighetene.

⁵ Alliance des forces democratiques pour la liberation du Congo-Zaire.

Etter harde kamper ble de ugandiske og rwandiske styrkene og deres allierte opprørsgrupper stanset, og DRC ble i prinsippet delt i to. Rwanda og Uganda kontrollerte den østlige delen av landet og Kabila (med støtte fra Angola, Namibia og Zimbabwe) kontrollerte den vestlige delen. Alliansen mellom Rwanda og Uganda brøt sammen etter kort tid, og bruddet førte til oppsplitting og dannelse av nye opprørsfraksjoner. Kamper mellom regjeringshæren, ulike opprørsfraksjoner, styrker fra flere afrikanske land og konflikter mellom rivaliserende opprørsgrupper, førte til omfattende voldshandlinger og brudd på menneskerettighetene. Antallet internt fordrevne steg dramatisk. Situasjonen hadde utviklet seg til en omfattende konflikt som mange har betegnet som Afrikas verdenskrig. Mye av årsaken til den internasjonale innblanding i konflikten var økonomiske interesser knyttet til diamantgruver og andre naturressurser i DRC.

De stridende partene undertegnet en våpenhvileavtale i 1999 (Lusaka-avtalen) og FN opprettet en egen styrke (MONUC) som skulle støtte den videre fredsprosessen. Avtalen ble imidlertid ikke respektert av partene, og kampene fortsatte. I januar 2001 ble president Laurent Kabila myrdet, og hans sønn Joseph Kabila overtok makten. Gradvise endringer ble gjort, for eksempel ble en del av restriksjonene på de politiske partienes virksomhet fjernet, og det ble utarbeidet en plan for integrering av opprørsbevegelsene i regjeringshæren. 2. april 2003 ble det inngått en fredsavtale i Sun City, Sør Afrika. I følge fredsavtalen skulle det etableres en overgangsregjering, og bli avholdt demokratiske valg i 2005. Overgangsregjeringen ledes av president Kabila, mens de mange ulike partene i konfliktene har hver sin visepresident.

Til tross for de positive framskrittene på det nasjonale planet, fortsetter stridighetene i de østlige delene av landet. Kampene utspiller seg i første rekke mellom lendu- og hema-baserte militsgrupper i Ituri-distriktet⁶, og mellom RCD-Goma⁷, Mayi Mayi⁸ og andre væpnede grupper i Kivu-regionene. Siden 1999 har minst 60.000 mennesker blitt drept, og i Ituri har en halv million blitt fordrevet fra sine hjem. Regionen anses for å være en av de mest urolige og lovløse områdene i landet. Grove overgrep mot sivilbefolkningen, voldtekter, summariske henrettelser og til og med kannibalisme har forekommet. Selv om de lokale militsene har inngått en våpenhvile, foregår det fortsatt massakre av sivile.

Den utplasserte FN-styrken MONUC har blitt forsterket flere ganger og består nå av over 10.000 soldater. Mandatet ble i 2003 utvidet slik at styrken kan ta i bruk ”alle nødvendige midler”, inkludert militær styrke, for å beskytte sivile liv og sette en stopper for drapene som skjer i det østlige DRC.⁹ FN-styrken har imidlertid ikke lyktes i å stoppe volden. Da

⁶Befolkningen i Ituri-distriktet består i hovedsak av lendu (majoritet) og hema (minoritet). Forholdet mellom disse kan sammenlignes med konflikten mellom hutuer og tutsier i Rwanda og Burundi.

⁷Rassemblement congolais pour la démocratie-Goma.; en rebellbevegelse som både brukes av og er helt avhengig av Rwanda.

⁸Mayi-Mayi er etnisk baserte lokale militsgrupper som hovedsakelig opererer i Kivu provinsene. Militær kapasitet og politisk orientering varierer veldig fra gruppe til gruppe, og endres raskt. Enkelte har en politisk plattform, mens andre framstår som rene kriminelle bander. En høy andel av soldatene rapporteres å være barnesoldater.

⁹“Congo-Kinshasa: UN authorises military force”, Thalif Deen 2003.

militsgrupper forsøkte å innta Bukavu i juni 2004, klarte ikke MONUC å forhindre overgrep mot sivilbefolkningen¹⁰.

Opp i mot 3.5 millioner kongolesere har mistet livet i konflikten som startet i 1998. Av disse har ca 200.000 falt i kamper, men langt de fleste har dødd på grunn av sykdom og underernæring. Krigen har også gjort nesten 4 millioner kongolesere hjemløse. De fleste befinner seg i hjemlandet, mens i overkant av en halv million er flyktninger i naboland.

Fremtidsutsiktene i DRC

Fredsavtalen og overgangsregjeringen er første skritt mot fred, men utfordringen DRC står ovenfor må ikke undervurderes. En rekke hendelser i løpet av 2004 har truet fredsprosessen; kuppforsøk i Kinshasa i både mars og juni, samt maktovertakelsen av Bukavu i øst i begynnelsen av juni. Som følge av kampene i Bukavu flyktet 34.000 kongolesere til nabolandet Burundi. Opprøret førte til en økt militær spenning mellom DRC og Rwanda, samt frykt for en ny krig.

Situasjonen for menneskerettighetsaktivister er fortsatt vanskelig, og enkelte får problemer med regjeringens sikkerhetsstyrker. I de østlige delene av landet hindres aktivister i å arrangere demonstrasjoner, og i å opprette nye grupper. Både regjeringen og tidligere opprørsgrupper motarbeider slikt arbeid. Straffefrihet for de ansvarlige for alvorlige menneskerettighetsbrudd er utstrakt, og kan medvirke til å forlenge konflikten¹¹.

Til tross for kuppforsøk og sporadisk vold holder våpenhvilen fortsatt, men regjeringen i Kinshasa har liten kontroll over store deler av landet, og spenningen er fortsatt høy i øst. Fredsprosessen gir færre muligheter for forandringer der, og det anses for å være lite trolig at det vil bli fred i regionen i løpet av den nærmeste tiden. Utallige lokale konflikter vedvarer, og området er politisk og etnisk polarisert. Store deler av Nord-Kivu og Syd-Kivu og hele Ituriprovinsen er fremdeles preget av blodig krig.

Så sent som midten av august 2004 massakrerte hutu rebeller tilhørende FNL (Forces nationales de liberation) 160 kongolesiske flyktninger (Banyamulenge) i en transittleir på den burundiske siden av grensen. Dette forsterker naturligvis usikkerheten i regionen og legger en sterk demper på håp om stabilisering og repatriering.

3. OVERFØRINGSFLYKTNINGER FRA DRC

Mange av de kongolesiske overføringsflyktningene som er bosatt i Norge kommer fra de østlige deler av DRC (Nord- og Sør-Kivu). Flertallet av flyktningene tilhører kongolesiske etnisiteter (hovedsakelig bantu), mens et mindretall tilhører etnisiteten banyamulenge, og har røtter til tutsibefolkningen i Rwanda. Mange har vært forsøkt tvangsrekruttert til ulike sider i krigen, og tortur, drap og trusler er elementer i de fleste flyktninghistoriene. Enkelte av kvinnene har vært utsatt for voldtekter og gruppevoldtekter av soldater i væpnede grupperinger. De fleste reiste fra hjemlandet

¹⁰ Landguiden.

¹¹ "The DRC Conflict", Amnesty International 2003.

rundt 1996-1997, og mange har mistet nære familiemedlemmer før og i løpet av flukten fra DRC.

Majoriteten av flyktningene fra DRC har oppholdt seg lenge i flyktningleir før de kommer til

Norge. For noen, som tidligere har innehatt særskilte verv/stillinger som har gjort at de har vært spesielt utsatt, har opphold i leir vært en ekstra stor påkjenning. Mange har også blitt utsatt for vilkårlig vold, voldtekt og trakassering. Sikkerhetsforholdene i leirene er ofte svært dårlig, og mange av flyktningene vil ha traumatiske opplevelser med seg til Norge. Noen av familiene har opplevd trakassering og trusler i flyktningleirene på grunn av blandet etnisitet.

Det er stor variasjon blant flyktningene fra DRC når det gjelder sosial, økonomisk og utdanningsmessig bakgrunn. Det er en del store familier med mange barn, og noen har også med seg andre slektninger til Norge enn de som tilhører kjernefamilien. Enkelte kommer fra landsbygda, og kan for eksempel mangle erfaring med bruk av elektrisitet til matlagning når de kommer til Norge. Mange kommer fra større og mindre byer, og vil ikke ha de samme opplæringsbehovene. Fransk er offisielt språk i DRC, og personer med et visst utdanningsnivå vil derfor kunne fransk.

De fleste kongolesere er kristne, og katolikkene utgjør majoriteten (55 prosent). 25 prosent av befolkningen er protestanter, og 2,5 prosent er muslimer. Det finnes også en rekke mindre religiøse grupperinger (mest kristne), og den resterende delen praktiserer tradisjonelle kongolesiske religioner¹². Flyktningene som kommer til Norge gjenspeiler befolkningen i DRC, og de aller fleste vil derfor være kristne.

4. Forholdene i Tanzania

Tanzania¹³

Flertallet av de kongolesiske overføringsflyktningene i Norge har kommet via flyktningleire i Tanzania. Tanzania har underskrevet Flyktningkonvensjonen av 1951 og 1967, og har tradisjonelt tatt godt i mot flyktninger fra nabolandene. I de senere år har et stadig økende antall flyktninger imidlertid ført til stor belastning på begrensede naturressurser, og skapt en generell oppfatning av at sikkerhetssituasjonen i landet har blitt forverret. I 1998 vedtok myndighetene lover som sterkt strammet inn flyktningenes rettigheter. Flyktningene må nå stort sett holde seg innenfor flyktningleirens grenser. Mulighetene for arbeid og utdanning er sterkt innskrenket.

Over 150.000 flyktninger fra DRC oppholder seg i flyktningleire i Tanzania. De fleste bor i tre leire i Kigoma-provinsen i det vestlige Tanzania. Flyktningene lever under vanskelige forhold. I tillegg til sparsommelige fasiliteter, er sikkerhet et stort problem.

¹² "Democratic Republic of Congo Country Report", Immigration and Nationality Directorate Home Office, UK 2004.

¹³ I hovedsak basert på opplysninger fra "Projected Global Resettlement Needs 2005", UNHCR 2004.

Mange har fortalt om voldshendelser og trakassering i flyktningleirene. Kvinner og personer med blandet etnisitet er spesielt utsatt.

Repatriering til DRC

Det foregår ingen repatriering av kongolesiske flyktninger fra Kamerun. Myndighetene der gjør ikke mye for å tilrettelegge forholdene for flyktninger som oppholder seg i landet, men det er heller ingen aktiv politikk i forhold til hjemsendelse eller repatriering.

I Tanzania er situasjonen en annen. Tanzanianske myndigheter fokuserer nå på midlertidig opphold for flyktninger, i håp om at de vil repatriere så fort dette er mulig. Lokal integrering blir ikke lenger sett på som et alternativ¹⁴.

Myndighetene i Den demokratiske republikken Kongo er også ivrige etter at folk skal vende tilbake. Regionale myndigheter i de østlige delene av DRC har på oppdrag fra nasjonale myndigheter startet kampanjer for å få flyktninger til å reise tilbake¹⁵. Det trues med at stillingene til offentlige ansatte og rektorer vil bli besatt av andre hvis de som flyktet ikke kommer tilbake innen kort tid. Flyktningene er ambivalente i forhold til å vende tilbake på grunn av den usikre situasjonen, men noen, deriblant studenter som ønsker å ta eksamen på skolen, har reist hjem for å vurdere forholdene med egne øyne.

5. Konklusjon

Norge ønsker å fortsette å bosette kongolesiske flyktninger dersom situasjonen i Den demokratiske republikken Kongo tilsier det, og UNHCR ber om det. Kongolesiske flyktninger utgjør en relativt ny og liten gruppe i Norge. Større kongolesiske miljøer kan bidra til å lette integreringen. På den måten vil man også kunne dra nytte av den kompetanse som allerede er opparbeidet i enkelte kommuner.

Den politiske situasjonen i DRC er fortsatt usikker. Overgangsregjeringen, som omfatter de største partene i konflikten, har ikke klart å gjenopprette statlig kontroll over alle deler av landet. Fortsatt skjer grove overgrep mot sivilbefolkningen i de nordøstlige områdene, og det stilles spørsmålsteget ved om valget i 2005 vil bli gjennomført som planlagt.¹⁶

Det er fortsatt behov for gjenbosetting av kongolesere på tross av at UNHCR repatrierer flyktninger til de regjeringskontrollerte områdene. For 2005 planlegger UNHCR å gjenbosette kongolesiske flyktninger som oppholder seg i flere ulike land, der i blant Uganda og Zambia.

¹⁴ "UNHCR Projected Global Resettlement Needs 2005", Geneva, June 2004..

¹⁵ Dette gjelder i første rekke personer som har flyktet til Burundi fra Kivu-regionen de siste månedene. Det anslås at 34.000 har flyktet i løpet av juni-juli 2004 ("Burundi: movement of Congolese in both directions", UNHCR Briefing Notes 06.07.04).

¹⁶ "Flyktningregnskapet", Flyktningerådet 2004.

